

BANKERNES OG SPAREKASSERNES KONKURRENCEBEGRÆNSENDE AFTALER OG BESTEMMELSER

AF JØRGEN MOE

DET har fra forskellig side, ikke mindst fra bankerne selv, været draget i tvivl, hvorvidt prisaf tale lo ven af 1937 omfattede bankerne. Lovens § 8 foreskriver anmeldelse af aftaler og bestemmelser af sammenslutninger eller enkeltvirksomheder indenfor *de materielle erhverv*, et begreb, der ikke netop med indlysende skarphed skiller bukkene fra fårene. Bankerne har ved forskellige lejligheder hævdet, at deres aftaler og bestemmelser ikke faldt ind under lo ven, men anmeldte dog i 1937 en 10 år tidligere indgået aftale om inkassationer, der omfattede så godt som alle danske banker.

At sparekasserne ikke faldt ind under lo ven, synes mere klart og omtales også af Koed i et foredrag i Nationaløkonomisk Forening i 1937¹⁾ ud fra den betragtning, at deres virksomhed ikke kan anses for erhvervs virksomhed.

Heller ikke den første prislov af maj 1940, der under krigen midlertidigt trådte i stedet for prisaf tale lo ven af 1937, ændrede stillingen for pengeinstitutters vedkommende, men da der fra forskellig side rejstes kritik af, at bankerne ikke var underkastet de samme restriktioner som det øvrige erhvervsliv, blev spørgsmålet taget op til behandling på rigsdagen i efteråret 1942, og den nye prislov af 28. november 1942 indeholdt i § 1 en bestemmelse, der gjorde det muligt at inddrage bl. a. pengeinstitutterne under pris kontrol. Bestemmelsen lyder således:

»For så vidt angår virksomheder, hvis økonomiske forhold i henhold til særlig lovhjemmel er undergivet tilsyn eller regulering af offentlige tilsynsorganer, kan ministeren bestemme, at kontrollen udøves af vedkom mende tilsynsorgan efter nærmere af ministeren under hensyntagen til de pågældende virksomheders særlige karakter fastsatte regler.«

Først efter næsten to års forløb kom disse nærmere regler, nemlig i tre handelsministerielle bekendtgørelser af 4. oktober 1944 angående prislovens anvendelse på henholdsvis banker, sparekasser og visse forsikringsselskaber.

¹⁾ Nationaløkonomisk Tidsskrift 1937, S. 366.

BANKERNES OG SPAREKASSERNES KONKURRENCEBEGRÆNSENDE AFTALER OG BESTEMMELSER

AF JØRGEN MOE

DET har fra forskellig side, ikke mindst fra bankerne selv, været draget i tvivl, hvorvidt prisaf tale lo ven af 1937 omfattede bankerne. Lovens § 8 foreskriver anmeldelse af aftaler og bestemmelser af sammenslutninger eller enkeltvirksomheder indenfor *de materielle erhverv*, et begreb, der ikke netop med indlysende skarphed skiller bukkene fra fårene. Bankerne har ved forskellige lejligheder hævdet, at deres aftaler og bestemmelser ikke faldt ind under lo ven, men anmeldte dog i 1937 en 10 år tidligere indgået aftale om inkassationer, der omfattede så godt som alle danske banker.

At sparekasserne ikke faldt ind under lo ven, synes mere klart og omtales også af Koed i et foredrag i Nationaløkonomisk Forening i 1937¹⁾ ud fra den betragtning, at deres virksomhed ikke kan anses for erhvervs virksomhed.

Heller ikke den første prislov af maj 1940, der under krigen midlertidigt trådte i stedet for prisaf tale lo ven af 1937, ændrede stillingen for pengeinstitutters vedkommende, men da der fra forskellig side rejstes kritik af, at bankerne ikke var underkastet de samme restriktioner som det øvrige erhvervsliv, blev spørgsmålet taget op til behandling på rigsdagen i efteråret 1942, og den nye prislov af 28. november 1942 indeholdt i § 1 en bestemmelse, der gjorde det muligt at inddrage bl. a. pengeinstitutterne under pris kontrol. Bestemmelsen lyder således:

»For så vidt angår virksomheder, hvis økonomiske forhold i henhold til særlig lovhjemmel er undergivet tilsyn eller regulering af offentlige tilsynsorganer, kan ministeren bestemme, at kontrollen udøves af vedkom mende tilsynsorgan efter nærmere af ministeren under hensyntagen til de pågældende virksomheders særlige karakter fastsatte regler.«

Først efter næsten to års forløb kom disse nærmere regler, nemlig i tre handelsministerielle bekendtgørelser af 4. oktober 1944 angående prislovens anvendelse på henholdsvis banker, sparekasser og visse forsikrings selskaber.

¹⁾ Nationalekonomisk Tidsskrift 1937, S. 366.

Det stod hermed fast, at ikke blot bankerne, men ogsaa sparekasserne — trods deres ikke-erhvervsmæssige karakter — var underkastet prislovens bestemmelser, og kontrollen i så henseende blev henlagt til henholdsvis Banktilsynet og Sparekassetilsynet.

Bekendtgørelserne foreskriver i § 1 bl. a., at kontrollen med pengeinstitutternes fortjeneste, rentesatser, gebyrer, takster m. v. skal udøves således, at de almindelige retningslinier, Priskontrolrådet følger på de under dette hørende områder, tages i betragtning.

Iøvrigt indeholder bekendtgørelserne i §§ 2 og 3 regler for anmeldelse af aftaler, vedtagelser og bestemmelser, anmeldelser af ændringer i de enkelte bankers og sparekassers rentesatser m. v., og i § 4 en bestemmelse om, at urimelige rente- og provisionssatser, gebyrer eller forretningsbetingelser skal bringes til ophør.

Banktilsynets og Sparekassetilsynets virksomhed efter de omhandlede bekendtgørelser kan siges at have to sider: den mere formelle, bestående i modtagelse og registrering af anmeldelser af aftaler m. v., og den materielle side, bestående i undersøgelse af pengeinstitutternes rentesatser, gebyrer m. v. samt årsfortjeneste, og indskriden, såfremt man skønner, at der foreligger overtrædelser af prislovens bestemmelser. I det følgende skal jeg indskrænke mig til at behandle resultaterne af den førstnævnte del af denne virksomhed, hvilke resultater — de i Banktilsynets og Sparekassetilsynets registre indførte gengivelser af aftaler og bestemmelser — er tilgængelige for offentligheden.

I lighed med de til Priskontrolrådet anmeldte aftaler o. l., som indføres i dets register, og hvoraf hovedpunkterne offentliggøres, skal nemlig de til Banktilsynet og Sparekassetilsynet anmeldte aftaler registreres og offentliggøres, og registreringen sker efter ganske tilsvarende regler. Det er således i de fleste tilfælde kun et resumé af den pågældende aftale, der gengives, og i lighed med Priskontrolrådets praksis offentliggøres konkrete rentesatser og takster ikke. Derimod registrerer man i almindelighed — stadig uden gengivelse af tal — ændringer i satserne, da man har anset det for at være i offentlighedens interesse at følge med i sådanne ændringer i bankernes rente- eller takstpolitik. Iøvrigt ville der næppe gøre sig særlige betænkeligheder gældende ved offentliggørelse af de konkrete satser, der direkte angår publikum, f. ex. indlåns- eller udlånsrentesatser, da disse jo i alle tilfælde kommer til de pågældende kunders kendskab, og f. ex. indlånsatserne i almindelighed bekendtgøres i vedkommende pengeinstituts lokaler.

I det følgende skal foretages en analyse af bankernes og sparekassernes aftaler med det formål at konstatere, i hvilket omfang pengeinstitutterne er bundet ved sådanne overenskomster, og hvilke områder af deres virksomhed der falder ind under disse.

II.

Først skal *de i Banktilsynets register indførte aftaler* omtales.

Den 1. september 1948 forefandt i dette register ialt 113 aftaler (herunder som nr. 1 den ovenfor omtalte aftale om inkassationer, der er overført fra Priskontrolrådets register) og 3 bestemmelser (disse vil blive omtalt nærmere nedenfor). Der er ialt registreret 127 numre, men 11 aftaler er senere ophævet.

Når man vil undersøge, i hvilket omfang bankerne er bundet ved aftaler, må det bemærkes, at der findes en del aftaler, hvori provinsbankerne og de mindre københavnske banker ikke er direkte deltagere, men repræsenteres af deres foreninger, nemlig De danske Provinsbankers Forening, der omfatter næsten alle københavnske banker bortset fra de 3 hovedbanker og hovedstadsområdet, og Københavnske Bankers Forening af 1920, der omfatter næsten alle københavnske banker og Andelsbanken.

Provinsbankforeningen er deltager i 8 aftaler og Københavnske Bankers Forening i 26 aftaler.

Bortset fra disse tilfælde deltager ialt 78 af Danmarks 163 selvstændige banker i en eller flere aftaler. Dette tal kan i sig selv forekomme ret beskedent, men må dog ikke tages som et gyldigt udtryk for omfanget af aftalepolitikken. Dels er det hovedsageligt de større og mere indflydelsesrige banker, der deltager i aftaler, dels findes der adskillige banker, som er ene på pladsen og derfor ikke har noget behov for konkurrencebegrænsende aftaler, og endelig er der grund til at formode, at ikke alle aftaler er anmeldt. Dette sidste moment er utvivlsomt det vigtigste i denne forbindelse, idet det naturligvis giver hele analysen en vis usikkerhed, hvis materialet er mangelfuldt. Men ifølge sagens natur er aftaler et ret elastisk begreb, lige fra de omhyggeligt nedskrevne, der rummer detailforskrifter for alle tænkelige situationer, til de vageste »gentleman agreements«, der blot forudsætter en vis ensartet optræden på de omhandlede områder. Disse sidste kan på områder, der vedrører ganske enkle forhold, f. ex. fastsættelsen af en rentesats, i virkeligheden være fuldt så effektive som de skriftligt udformede aftaler.

Med hensyn til det antal aftaler, som de enkelte banker deltager i, viser det sig, som man kunne vente, at de store banker har flest aftaler, således finder man f. ex. Københavns Handelsbank eller dennes filialer som deltager i ialt 76 aftaler, Den danske Landmandsbank i 73, Andelsbanken i 57 og Privatbanken i 51 aftaler. Herefter kommer en af de store provinsbanker, Aarhus Privatbank med 31 aftaler. Bortset fra de nævnte deltager ingen banker i mere end 10 aftaler.

Når hovedbankerne og andre større banker kommer op på så betydeligt et antal, hænger det sammen med, for det første, at de har truffet en række aftaler af mere generel karakter, f. ex. vedrørende provision m. m.

ved køb og salg af forskellige arter af fremmed valuta, og dernæst at deres provinsfilialer er deltagere i en række aftaler af lokal karakter, f. ex. om renteforhold, hvori de øvrige parter udgøres af en eller flere lokale banker eller sparekasser.

Det forhold, at storbankerne er deltagere i et stort antal aftaler, leder tanken ind på spørgsmålet om *aftalernes gyldighedsområde* som helhed, idet en undersøgelse heraf vil kunne bringe for dagen, i hvilket omfang og på hvilke områder bankernes priser er domineret af de få store.

Af de registrerede aftaler omfatter 24 hele landet, og i 8 af disse er faktisk talt alle banker (de fleste repræsenteret af de ovenfor omtalte foreninger) deltagere. I yderligere 15 landsomfattende aftaler deltager alle 3 hovedbanker. I forbindelse med disse aftaler må nævnes een, som omfatter provinsen (reg. nr. 57 angående forrentning af bankers og sparekassers konti), og som for hovedstadsområdet suppleres af nr. 56, således at disse to aftaler, for så vidt angår en del af deres indhold, tilsammen dækker hele landet.

De øvrige 88 aftaler omfatter større eller mindre lokalområder i landets forskellige egne. Indenfor de enkelte landsdele forekommer der herefter pr. 1. september 1948 følgende aftaler med lokalt gyldighedsområde¹⁾:

Hovedstaden	26	aftaler
Sjælland	8	»
Fyn	3	»
Lolland-Falster	1	»
Bornholm	3	»
Jylland	49	»

Der er dog det særlige at bemærke ved den førstnævnte gruppe, Hovedstaden, at de fleste af disse aftaler gælder for hele lokalområdet og faktisk må siges at have mere end rent lokal karakter, medens det for de øvrige landsdele gælder, at aftalerne kun omfatter et mindre lokalområde indenfor den pågældende landsdel, f. ex. »de deltagende bankers naturlige opland«, som er en ret hyppigt anvendt cliché.

Størst interesse knytter sig uden tvivl til *aftalernes indhold*, og interessen samler sig naturligt om, hvilke grene af bankernes virksomhed der er undergivet sådanne begrænsninger i den enkeltes frie rådighed. En summarisk fordeling af aftalerne efter deres indhold er vist i nedenstående oversigt, hvorved bemærkes, at en del aftaler omfatter flere af de i oversigten anførte forhold og således figurerer to eller flere gange i oversigten.

Renteaftaler	ialt 58
herunder aftaler om indlånsrente	51
» » udlånsrente	9
» » ophør med forrentning af konti i fremmed valuta	1

¹⁾ Antallet stemmer ikke med det samlede antal, idet 2 af aftalerne gælder for lokalområder i 2 landsdele.

Aftaler om provisionsberegning	ialt 34
herunder aftaler om udlånsprovision	4
» » garantiprovision, rembursprovision o. l.	7
» » provision ved køb og salg af fremmed valuta	14
» » anden provision	11
Aftaler om gebyrer o. l.	ialt 20
herunder aftaler vedr. gebyr for checks, overførsler, clearing o. l.	7
» om betaling for bankbøger	3
» » andre gebyrer	10
Aftaler om andre forhold	ialt 13
herunder regler for rentetilskrivning, valideringsregler o. l.	

Regner man med de 113 registrerede aftaler, der endnu er i kraft, vil det ses, at godt 50 pCt. af disse angår renteforhold, og at aftaler om indlånsrente udgør hovedbestanddelen af denne gruppe.

Af aftalerne om provisionsberegning vedrører 11 bankernes udlånsvirksomhed (herunder garantistillelse og remburser) og ikke mindre end 14 provision ved køb og salg af fremmed valuta, hvilket hænger sammen med, at der for hvert af de lande, med hvilke Danmark har betalingsoverenskomst, findes en aftale om provisionsberegning m. m. ved køb og salg af den pågældende møntsort.

Iøvrigt er aftalerne om provisionsberegning ligesom aftalerne om gebyrer m. v. og aftaler om andre forhold af højst forskelligt indhold, og en yderligere opdeling er næppe lønnende.

Vender man nu tilbage til aftalernes gyldighedsområde og sammenholder dette med deres indhold, falder det straks i øjnene, at de 24 landsomfattende aftaler overvejende vedrører provision eller gebyrer i forbindelse med køb og salg af fremmed valuta, nemlig de ovennævnte 14 aftaler plus yderligere 2, der vedrører gebyrberegning i forbindelse med ansøgninger om fremmed valuta. 4 aftaler vedrører incassoprovision og 3 vedrører andre provisioner eller gebyrer.

Kun een af disse aftaler (reg. nr. 62) vedrører renteforhold; den er truffet af de tre hovedbanker samt de to største provinsbanker og angår forrentning af beløb hidrørende fra dobbeltmøntede, udtrukne obligationer og kuponer m. m.; den er altså af meget speciel karakter. I denne forbindelse må også nævnes den ovenfor omtalte aftale (nr. 57) mellem hovedbankerne og de to største provinsbanker, der omfatter provinsen og angår forrentning af indskud fra banker, sparekasser, vekselerere, kredit- og hypotekforeninger samt assuranceselskaber. De samme forhold er for hovedstadens vedkommende reguleret i en aftale (reg. nr. 56), der iøvrigt omfatter forskellige andre forhold.

Det er allerede omtalt, at de aftaler, der omfatter *hovedstadsområdet*, har krav på særlig opmærksomhed, fordi de — bortset fra nogle enkelte, som gælder i omegnskommuner — dækker et så stort område, at det vanskeligt kan betegnes som lokalt, navnlig under hensyn til at hovedbankerne og en række andre store banker har deres væsentligste virksomhed i hovedstaden, hvilket vil sige, at en meget betydningsfuld del af landets samlede bankforretninger foregår her. Som et fingerpeg i så henseende kan man tage hovedstadsbankernes (incl. deres indenbys filialers) balance, der ifølge banktilsynets beretning ultimo 1946 udgjorde 4.755 mill. kr. af en samlet balance for alle bankerne på 8.091 mill. kr., d. v. s. at næsten 54 pCt af bankernes balance ligger i hovedstaden.

En undersøgelse af indholdet af de 26 for hovedstadsområdet registrerede aftaler viser, at 20 af dem angår provisioner, gebyrer og andre forhold, og kun 6 rentesatser. Aftalernes antal siger naturligvis i sig selv ikke alverden; det afgørende er, hvilke forhold de enkelte aftaler omfatter, og hvor mange deltagere de har. Dog kan man af det betydelige antal slutte, at de fleste af bankernes forretningsgrene må være dækket af aftaler. Som eksempler på, hvad aftalerne vedrører, kan anføres: provision af lånesager og omprioritering, gebyr for døgnbox, gebyr for huslejeindbetaling, gebyr for checks i fremmed valuta, betaling for bankbøger, valideringsregler og regler for rentetilskrivning.

Af det forholdsvis beskedne antal renteaftaler må man ikke lade sig forlede til at tro, at renteforholdene i hovedstaden i det store og hele er underkastet den frie konkurrence. Den allerede flere gange omtalte renteaftale (reg. nr. 56) er nemlig meget omfattende, hvad enhver, der har læst gengivelsen i Statstidende eller Registreringstidende vil kunne overbevise sig om. For det første er der fastsat maximumsrentesatser for alle arter af indlån, varierende efter indskud på folio, konto kurant, indlån med eller uden checks samt indlån på opsigelse. Dernæst er der for følgende arter af udlånsvirksomhed fastsat minimumsrentesatser: udlån til vekselerere, udlån til indenlandske banker og sparekasser, automobilveksler, byggelån og lån mod sikkerhed i livsforsikringspolicer.

Deltagere i aftalen er kun de tre hovedbanker og Aarhus Privatbanks København filial, men forsåvidt angår indlånsatserne findes en tilsvarende aftale (reg. nr. 26), der omfatter alle andre københavnske banker, undtagen Andelsbanken og en mindre bank.

Af mere specielle renteaftaler kan nævnes en aftale om forrentning af byggelån i forbindelse med forskudslån (reg. nr. 56) og en om rente af kasselån til vekselerere. I disse aftaler er alle bankerne i hovedstaden deltagere.

Iøvrigt er hovedstaden naturligvis præget af hovedbankernes dominerende indflydelse, særligt under hensyn til deres fællesoptræden i de fleste forhold. Disse tre banker er deltagere i 24 af de 26 hovedstadsaftaler og er eneste deltagere i 13 aftaler.

Endnu står tilbage at kaste et blik på de 64 aftaler, der gælder i *de øvrige landsdele*, og som alle må siges at være af udpræget lokal karakter, idet deres udbredelsesområde indskrænker sig til deltagernes naturlige opland, hvilket i reglen er den by, hvori de pågældende instituter er beliggende, og et større eller mindre område udenom denne. Dette forandres ikke af det faktum, at hovedbankernes filialer optræder som deltagere i mange af disse aftaler, idet de i denne henseende figurerer som selvstændige, lokale banker.

Det viser sig, at langt det overvejende antal af disse aftaler, nemlig 49, vedrører rentesatser. 5 af dem vedrører også andre forhold, hvortil kommer de resterende 15 aftaler. Hertil må dog bemærkes, at 6 af disse aftaler har snæver relation til renteaftalerne, idet de vedrører regler for rentetilskrivning (f. ex., at renten på visse konti kun tilskrives een gang årligt, eller at småbeløb ikke tilskrives), bonus, samt dekort for hævning uden iagttagelse af opsigelsesvarsel.

Renteaftalerne vedrører ganske overvejende indlånsrentesatser, og disse er næsten udelukkende bindende maximumssatser. Kun 4 af aftalerne vedrører udlånssatser.

Når der i provinsen i modsætning til hovedstaden findes så forholdsvis få aftaler om provisioner og gebyrer, hænger det antagelig sammen med, at mange af de forretninger, hvortil disse knytter sig, kun i hovedstanden — og særligt i hovedbankerne — har antaget et sådant omfang, at bankerne har fundet det påkrævet at aftale fælles retningslinjer.

Det foran anførte kan kort resumeres saaledes: Af bankernes 113 registrerede og endnu i kraft værende aftaler omfatter et mindre antal, nemlig 24, hele landet, og disse aftaler vedrører overvejende valutaforhold og incassotariffer. Det er næppe særlig dristigt at fastslaa, at disse aftaler, i hvilke alle eller i hvert fald de største og mest indflydelsesrige banker er deltagere, lader meget ringe spillerum tilovers for den frie konkurrence indenfor de områder af bankernes virksomhed, som de regulerer. Her er i egentlig forstand tale om faste satser.

Vi har dernæst set, at der indenfor hovedstadsområdet, som omfatter ca. halvdelen af den samlede bankvirksomhed, under hovedbankernes ledelse findes et veludbygget system af aftaler vedrørende såvel renteforhold som andre forhold, såsom provision og gebyrer af forskellig art. Man står her overfor en i betydelig grad reguleret bankvirksomhed.

Endelig gælder der i provinsen en lang række aftaler, hvis bestemmende indflydelse ikke rækker udenfor de pågældende lokalområder. Disse aftaler vedrører overvejende indlånsrentesatser.

Fra banktilsynets register må endnu omtales tre *bestemmelser*, der findes under numrene 111—13. De er anmeldt af hver af de 3 hovedbanker og omfatter foruden hovedafdelingerne nogle filialer. Bestemmelserne er næ-

sten enslydende og angår ændringer i reglerne for rentetilskrivning og renteberegning, idet anmelderne for fremtiden på de fleste indlånskonti kun vil tilskrive rente een gang årligt, ligesom selve renteberegningen ændres for en del af disse konti.

Ifølge § 2 i den foran omtalte bekendtgørelse om prislovens anvendelse på bankerne skal også bestemmelser af en enkelt bank anmeldes og registreres, såfremt sådanne bestemmelser vil kunne udøve en væsentlig indflydelse på bankernes rente- og provisionssatser m. v. Når ovennævnte tre bestemmelser er blevet registreret, må det altså være, fordi man har skønnet, at de var af en sådan karakter, at de falder ind under bekendtgørelsens § 2. Indehavere af bankkonti i en række banker foruden de tre nævnte vil også kunne overbevise sig om, at de i disse bestemmelser indeholdte regler for rentetilskrivning og renteberegning har vundet almindelig udbredelse såvel i hovedstaden som mange steder i provinsen.

III.

I 23 af de i Banktilsynets register indførte aftaler deltager *sparekasser*, således at disse aftaler også findes indført i Sparekassetilsynets register. Aftalerne er alle af lokal karakter og vedrører med få undtagelser indlånsrentesatser. Undtagelserne er en bornholmsk aftale vedørende lån mod transport i krigsskadeserstatninger, en jysk aftale vedørende udlånsrentesatser og een vedrørende dekort i renten for hævning uden iagttagelse af opsigelsesvarselet, endvidere en jysk og en københavnsk aftale vedrørende gebyr for huslejeindbetaling og endelig en aftale fra Lyngby om gebyr for benyttelse af døgnbox.

De rene *sparekasseaftaler*, som forøvrigt kun er ganske få — 8 i antal — vedrører udelukkende renteforhold; kun een af dem vedrører udlånsrente, resten indlånsatser, dog er det bemærkelsesværdigt, at der i 2 af aftalerne er indført bestemmelser om, at udlånsrenten i tilfælde af nedsættelse af indlånsrenten skal nedsættes tilsvarende.

De rene sparekasseaftaler har gennemgående et noget større udbredelsesområde, og enkelte af dem fortjener nærmere omtale. Således må nævnes renteaftalen mellem samtlige fynske sparekasser — 19 ialt — som medlemmer af foreningen »De forenede Sparekasser i Fyens Stift« (Sparekassetilsynets reg. nr. 1), der fastsætter bindende maximumssatser for alle arter af indlån. Endvidere findes to renteaftaler mellem de nordsjællandske sparekasser, og tilsvarende aftaler finder man på Bornholm og Møn samt på Skiveegnen med deltagelse af 13 sparekasser.

Som helhed kan det dog fastslås, at aftaler mellem sparekasser — i hvert fald aftaler af en så fast form, at de har kunnet anmeldes som sådanne — forekommer relativt sjældnere end mellem banker; kun 75 af landets godt

500 sparekasser deltager i aftaler. I betragtning af de mange helt små sogne-sparekasser kan dette forhold næppe undre.

IV.

Modtagelse af indlån og ydelse af lån og kreditter er jo bankernes og sparekassernes hovedvirksomhed, og man tør roligt gå ud fra, at de bestræbelser, der førte til, at pengeinstitutterne blev inddraget under prisloven, først og fremmest har taget sigte på en kontrol med deres *rentesatser*, ligesom det næsten altid, når pengeinstitutterne drages frem i den offentlige diskussion, er renten, interessen koncentrerer sig om. Det er derfor naturligt at drage rentespørgsmålet frem i belysning af bankernes og sparekassernes aftaler.

To ting falder herved særligt i øjnene, nemlig, at renteaftalerne ganske overvejende angår indlånsrentesatser, og at de stort set er af lokal karakter.

Når der kun forekommer få aftaler om udlånsrentesatser, skyldes dette naturligvis først og fremmest udlånsvirksomhedens mere individuelle og varierede karakter, der gør det vanskeligt at fastlægge almengyldige rentesatser. Disse må ved de enkelte udlån fastsættes dels under hensyn til den skønnede risiko ved lånet og dels under hensyn til de omkostninger, det belaster banken med, således må f. ex. smålån og småveksler være forholdsvis dyre i administration, og kassekreditter o. l. med hyppige bevægelser er dyrere end faste lån. Det er da også karakteristisk, at de områder af udlånsvirksomheden, på hvilke der forekommer renteaftaler, er sådanne, på hvilke individuelle variationer kun i mindre grad gør sig gældende, og den enkelte debtors kvalitet er mindre afgørende; som eksempler kan nævnes byggelån og kasselån til vekslerere.

Den umiddelbare forklaring på renteaftalernes lokale karakter er naturligvis den, at pengeinstitutterne i en bestemt by i reglen har et lokalt begrænset virkeområde, og at de normalt ikke konkurrerer med pengeinstuter fra nabobyer. Nu kunne man tænke sig, at hovedstadsbankernes udenbys filialer, der som nævnt i vid udstrækning deltager i lokale aftaler, måske ville virke udjævnende på renteniveauet i de forskellige egne af landet, men noget sådant har man egentlig ikke indtryk af; der er stadig ret store variationer i renteniveauet i de forskellige landsdele. Efter Banktilsynets beretning for 1946 var således — for at blive ved indlånsrenten — foliorenten lavest i hovedstaden med gennemsnitlig 0,20 pct. p. a. for hovedbankerne og højest på Fyn med 0,45 pct. p. a. Renten af indlån på bankbog var lavest i Østjylland med 1,01 pct p. a. og højest på Bornholm med 1,95 pct., og endelig var renten af indlån på 1 måned eller længere tid lavest i hovedstaden, hvor den udgjorde gennemsnitlig 2,20 pct. for hovedbankerne og 2,76 pct. for de øvrige banker og højest på Sjælland med 3,54 pct. Den med krigen følgende pengeregighed har øjensynlig vendt op og ned på begreberne, men større ensartethed i niveauet har den i hvert fald ikke medført.

Een meget væsentlig modifikation er der dog til reglen om aftalernes lokale karakter. Der eksisterer en *generel renteoverenskomst*¹⁾ mellem samtlige banker og sparekasser, gående ud på, at der for indlån på mindst 3 måneders opsigelse højst må ydes 4 pct. p. a. i rente og for indlån på anfordring højst 3 pct. p. a. (dog for de københavnske sparekassers vedkommende $3\frac{1}{2}$ pct.).

Denne aftale har ganske vist under pengeregigheden med det stærkt trykkede indlånsrenteniveau været mindre aktuel, men den kan alligevel siges at danne rammen, indenfor hvilken de forskellige lokalaftaler har udgjort detailierne. Iøvrigt er aftalen ikke nogen nydannelse, idet forsøg på at skabe en vis fælles linje i rentepolitiken ved forhandlinger mellem banker og sparekasser blev gjort allerede fra slutningen af 1920'erne, da renteforholdene var stærkt fremme i diskussionen.

Ved lov af 1. maj 1933 om oprettelse af en krisefond og nedsættelse af renten for bank- og sparekasseindskud m. v. blev der fastsat en maximalrente på 3 pct. p. a. for indskud på anfordring eller med kortere opsigelsesvarsel end 1 måned og $3\frac{1}{2}$ pct. p. a. for indskud med længere opsigelsesvarsel. De ved rentenedsættelserne indvundne beløb skulle anvendes til nedsættelse af udlånsrenten.

Disse lovbestemmelser faldt bort ved udgangen af 1934, og i 1935 opnåedes da en overenskomst mellem banker og sparekasser, hvorefter indlånsrenten højst måtte andrage 4 pct. p. a. på mindst 3 måneders opsigelse og højst $3\frac{1}{2}$ pct. p. a. på anfordring. Den førstnævnte sats blev ved en ændring i overenskomsten 1941 forhøjet til $4\frac{1}{2}$ pct. p. a., men atter nedsat til 4 pct. i 1941 ved den stadig gældende overenskomst.

Det, der i denne forbindelse navnlig må interessere er, i hvilket omfang bankernes og sparekassernes rentepolitik kan siges at være fastlagt gennem denne generelle overenskomst suppleret af de i det foregående omtalte lokale renteaftaler.

Dette spørgsmål er naturligvis vanskeligt at besvare objektivt; der kan kun blive tale om mere eller mindre begrundede formodninger.

Et fingerpeg kunde det måske give, hvis man kendte tidspunktet for de enkelte aftalers indgåelse, idet det på forhånd skulle formodes, at banker er særligt interesserede i at slutte aftaler om indlånsrenter i pengeknappe tider, hvor konkurrencen om indlånsmidler ellers ville drive indlånsrenten i vejret. Dette materiale har man imidlertid ikke, idet de allerfleste af de registrerede aftaler er anmeldt som indgåede i årene 1942—44; men det er formodentlig tidspunkterne for de sidste ændringer i aftalerne, der er

1) Denne aftale er på grund af visse formelle mangler ikke blevet registreret.

benyttet her, idet det forekommer usandsynligt, at bankerne ikke skulle have haft sådanne aftaler tidligere.

Det er ikke uden interesse i denne forbindelse at kaste et blik på renteudviklingen i 1930'erne blandt de private banker, således som den fremgår af Banktilsynets statistik. I 1932 lå den gennemsnitlige udlånsrente (excl. provision) på 6,16 pct. og indlånsrenten på 4,20 pct., d. v. s. en rentemargin på 1,96. Virkningerne af den førnævnte lov af 1933 var som forudset nedgang for både udlånsrente og indlånsrente og uforandret rentemargin. Således var de tilsvarende tal f. ex. for 1934 henholdsvis 4,95, 3,06 og 1,89. Men efter lovens bortfald bliver udviklingen følgende: udlånsrenten stiger ret jævnt fra år til år imod niveauet fra før tvangsnedsettelsen og når i 1940 atter op over 6 pct., nemlig 6,13 pct. p. a. I den samme periode er indlånsrenten imidlertid steget med mindre end en halv procent og kulminerer i 1940 med 3,44 pct. Efter rentelovens bortfald er således rentemarginen gradvis blevet udvidet fra ca. 1,90 til næsten 2,70. Dette tyder unægtelig på, at særlige kræfter har været virksomme for at holde indlånsrenten nede, men det eneste positive holdepunkt, man har fra denne periode, er som nævnt den generelle overenskomst af 1935 mellem bankerne og sparekasserne.

Den abnorme pengerigelighed under den anden verdenskrig medførte, som det var at vente, en stærk nedgang af indlånsrenten, og selv om penge- rigeligheden nu er på retur, vil det sikkert vare en rum tid endnu, før man for bankernes vedkommende når det før krigen normale forhold mellem indlån og udlån, som var omtrent 1 : 1. Når man engang når dertil, vil det vise sig, om bankerne vender tilbage til den før krigen gældende rentemargin, eller om denne er blevet varigt udvidet.

Såfremt kontrollen med pengeinstituternes rentefortjeneste har nogen berettigelse, ligger den måske navnlig deri, at den vil kunne gennemtvinge en sådan tilpasning af forholdet mellem udlånsrenten og indlånsrenten, der ellers sandsynligvis ville være kommet langsommere eller muligvis ville være delvis udeblevet.